

Spalis

ŠIUOLAIKINĖS GRAFIKOS PUNKTYRAI LIETUVOJE IR PASAULYJE 6

(Grįžus iš konferencijos „Impact 6“ Bristolyje)

Greta Grendaitė

www.kamane.lt, 2009-10-20

Norint suskaičiuoti per pastaruosius keletą metų Lietuvoje vykusius žymesnius grafikos renginius, pakaktų rankų pirštų. 2005 m. kuratorių Jūratės Rekevičiūtės, Igno Kazakevičiaus ir jų komandos pradėtas Baltijos šalių grafikos meno projektas „Now Art Now Future“ 2006–2008 m. įgavo tarptautinės bienalės pavidalą, sujungė Vilnių, Kauną, Klaipėdą ir pabuvojo svetur. 2006 m. Lietuvos dailininkų sąjungos iniciatyva Šiuolaikinio meno centre buvo atidaryta Lietuvos grafikos ir skulptūros paroda „Erdvė. Plokštuma. Kūnas“, greta įprastų įvairiomis technikomis sukurtų estampų pateikusi ir erdvinės grafikos darbų bei rankų darbo popieriaus objektų. 2007 m. Mariaus M. Danio pradėtas, bet konceptualesnio pagreičio taip ir neįgavęs skaitmeninės grafikos projektas, kaip keliaujanti paroda ir katalogas „Skaitmeninė grafika. 2007“ aplankęs keletą Lietuvos ir Lenkijos miestų, šiuo metu, atrodo, yra nutilęs.

Tais pačiais metais „Arkos“ dailės galerijoje Vilniuje įvyko 6-oji tarptautinė mažosios grafikos trienalė. Kasmet atidaroma konkursinė, tiesiog suneštinė ir Vilniaus grafikos meno centro galerijos „Kairė - dešinė“ erdvėje sugrūsta paroda „Estampas“. Tiesa, šioje galerijoje kasmet įvyksta ir svaresnių grupinių bei personalinių Lietuvos ir užsienio autorių grafikos parodų, pvz., Ray Bartkaus „Atspaudai“, Eglės Kuckaitės „Pranciška“ (2008) ir kt. Tačiau bendrame Lietuvos grafikos fone įsimintinesnių autorinių grafikos parodų kartu su paminėtosiomis buvo vos keletas. Dvi iš jų – iš dalies retrospektyvinio pobūdžio Arūno Gelūno „Nenutylėtos įtakos“ (2005) bei Kauno menininko Rolando Rimkūno socialinės grafikos išklotinė „Tarp vilties ir realybės“ (2009) – įvyko VDA „Akademijos“ galerijoje. Reikia paminėti ir Ramutės Rachlevičiūtės koordinuotą, 2008 m. Chodkevičių rūmuose įvykusią konferenciją „Grafika šiuolaikinių menų kryžkelėje“, kurioje Lietuvos grafikos meno gairės buvo apžvelgtos daugiausia iš istorinių bei aktualių dabarties perspektyvų. Tokie renginiai galėtų vykti dažniau, galbūt jie galėtų įgyti ir tarptautinį formatą.

Išvardytus renginius -- kaip ryškesnius akcentus būtina paminėti glaustai apžvelgiant naujausius grafikos meno įvykius Lietuvoje. Šis kontekstas, matuojant mažos mūsų šalies masteliu, vis dėlto nėra toks menkas, nors ir pasigirsta kalbų, jog grafikos menas Lietuvoje merdėja. Kūrinių ir parodų idėjos bei įgyvendinimo kokybė atskirais atvejais tikrai nėra lygiavertė, tačiau kokybinė įvairovė būdinga visoms meno šakoms. Taigi, apie grafikos merdėjimą vis dėlto negalima kalbėti, kol vienas kitas autorius originaliau švysteli parodinėje erdvėje.

Nereikėtų pamiršti, kad daugelis meno sričių, tarp jų ir grafika, stipriai keičiasi technologiniu aspektu, persipina su naujosiomis medijomis, kinta lanksčiai reaguodama į laiko aktualijas, liejasi su kitomis meno ar net mokslo sritimis, konceptualėja, todėl neretai praranda savo grynąją, klasikinę -- žiūrovui įprastą formą. Išlaikiusi įprastą vizualinę kalbą ar įgijusi naujus jos dialektus, grafika neretai atpažįstama skirtingas meno šakas jungiančiose parodose. Rengiant tokias parodas, kaip pvz., Ray Bartkaus „Klastotės“, Laisvydės Šalčiūtės „Propaganda“ (galerijoje „Vartai“, 2008 m.) ir kt., dažniausiai akcentuojama tema, idėja -- konceptualusis parodos pamatas, o ne kuri nors technologiškai apibrėžiama meno šaka.

Neatsitiktinai šį tekstą pradėjau nuo lietuviškojo konteksto. Jis reikalingas norint kalbėti apie pasaulio grafikos meno akiratį aprėpiančią tarptautinę konferenciją „Impact 6“ Bristolyje (DB), kur ir man teko dalyvauti rugsėjo viduryje. Neišvengiamai kilo paprastas klausimas: kodėl tik viena iš lietuvių rašiau paraišką ir gavau organizatorių kvietimą konferencijos erdvėje surengti parodą greta kitų individualių ir bendrų parodų, kurias pristatė grafikai bei jiems atstovaujančios institucijos iš įvairiausių pasaulio šalių? Autorinę parodą „Before the Outburst“ („Prieš sprogamą“) iš tiesų rengėme dviese – kartu su norvegų menininke prof. Rita Marhaug, drauge su kolegomis ir studentais, atstovavusiais Nacionalinės Bergeno menų akademijos grafikos skyriui. Šiuo atveju man, nors ir mišriame duete, teko atstovauti tiek bendram Lietuvos grafikos pasauliui, tiek mane parėmusiai Vilniaus dailės akademijai.



G. Grendaitės ir R. Marhaug paroda „Prieš Sprogamą“

Kita lietuviė – Jūratė Kemeklytė-Bagdonienė, neseniai baigusi grafikos magistrantūros studijas Vilniuje, į konferenciją atvyko individualiai. Savo įgyvendinto ir jau apginto teorinio darbo pagrindu ji pristatė su Lietuvos meno istorija susijusį gausiai iliustruotą pranešimą apie Lietuvos grafiką iki pakylant geležinei uždangai.

Daugiau lietuvių tarp beveik keturių šimtų konferencijos dalyvių sutikti neteko, tačiau nuolat teko išgirsti užsienio menininkų bei kuratorių klausimą „o kur visi kiti?“. Jutau gyvą domėjimąsi apie dabartinio grafikos meno padėtį Lietuvoje ir pastebėjimus, jog, pvz., Latvijos grafikos pasaulis, matyt, jau visai užgesęs. Teko suklusti, pasidomėti. Šių metų konferencijoje dalyvių iš Latvijos tikrai nesutikau, nemačiau ir jų kūrinių.

Aktyviausiai iš Baltijos šalių pasirodė Estijos grafikai, pristatę mišrią

šiuolaikiškų estampų kolekciją. Joje nesunku buvo atpažinti Vilniaus "Vartų" galerijoje jau matyto Marko Maetammo lakoniškos grafinės raiškos animacinio kūrinio "Šeima" estampo versiją. Tai -- tarsi sustabdyti, ironiškai traktuojamo kruvinojo savo paties šeimos žudymo proceso epizodai. Kai kurie estų grafikai – kontraversiškas Jaakas Visnapas, šiuolaikiškai žaisminga Kadri Alesmaa, rimtasis Loitas Joekalda (kuris 2008 m. Kaune eksponavo savo parodą "Akmens amžiaus grafika" ir laimėjo pagrindinį grafikos bienalės prizą), – renginyje prisistatė patys, dalyvavo diskusijose, domėjosi kitų šalių menininkų darbais ir taip pat pasigedo Lietuvos grafikų.



Estų litografijų kolekcijos fragmentas

Dar visai neseniai -- 2007 m. Taline įvykusioje tarptautinėje grafikos konferencijoje „Impact 5“ projektą „For Export Only“ pristatė lietuviai I.Kazakevičius ir J.Rekevičiūtė. Tuo pačiu metu vykusioje XIV Talino grafikos trienalė prasidėjo jos 2004 m. laureatės E.Kuckaitės autorine paroda „Jausmai pavargę nuo galvojimo. Derama įtampa vaiko supratimo atžvilgiu“. Berlyne ir Poznanėje 2005 m. įvykusioje konferencijoje „Impact 4“ dalyvavo vienintelis lietuvis – A.Gelūnas. Jis, kaip grafikas ir pedagogas, skaitė pranešimą apie VDA studentų darbus autorinės knygos meno srityje („Artist‘s Book at the Vilnius Academy of Fine Arts“), vėliau publikuotą anglų kalba spausdinamame leidinyje „Grapheion“. Daugiau žinių apie

„Impact“ renginiuose dalyvavusius lietuvius rasti nepavyko.

Šįsyk keletą dienų trukusiame renginyje lyg ir galėjau jaustis puikiai. Bendram nedidelės mūsų parodos projektui gavau idealią erdvę, turėjau galimybę pasisemti aktualios informacijos. Kita vertus, neapleido mintis, jog praleista puiki ir reta proga pristatyti bendresnį, tikrai neskurdų Lietuvos šiuolaikinės grafikos meno vaizdą, užmegzti daugiau kolegiškių tarptautinių ryšių visai mums netolimoje Anglijoje („Impact 7“ numatyta kur kas toliau – Australijoje).

Daugybė renginių per gana koncentruotą konferencijos „Impact 6“ laiką stebino ne tik gausa, bet ir turinio kokybę. Organizatoriai teigė, jog tai yra svarbiausias pasaulyje multidiscipliniam grafikos menui ir su juo susijusioms medijoms skirtas renginys, kuriam kokybiškai pasirengti vienerių metų neužtektų. Todėl konferencija šaukiama kas dvejus metus. „Impact 6“ po dešimties metų, kai ši konferencija vyko įvairiose pasaulio šalyse, ji sugrįžo į savo pradžios miestą – Bristolį, kur ir gimė 1999 m. Tuo metu buvo manyta, jog tai bus didelis, bet vienkartinis įvykis grafikos meno pasaulyje. Bet garsas apie „Impact“ ir pats renginys netruko pasklisti po pasaulį.

Kyla klausimas, kodėl verta dalyvauti šioje konferencijoje? Mano manymu, Lietuvos meno ir meno edukacijos institucijos galėtų atkreipti daugiau dėmesio į panašius tarptautinius forumus, skatinti juose dalyvauti ne tik žinomus menininkus, bet ir studentus, dėstytojus bei tyrinėtojus. Tai ideali proga susipažinti, pasikeisti rūpima informacija ir idėjomis su kolegomis iš viso pasaulio, pažiūrėti grafikos centrų atvežtas parodas, menininkų pristatomus portfolio, išklausyti pranešimus, dalyvauti diskusijose, praktiniuose mokymuose, susipažinti su patobulintomis klasikinėmis ir naujausiomis atspaudos technologijomis bei eksperimentais.

Pvz., prieš dešimtmetį skaitmeninės spaudos technologijos grafikos meno sferoje išgyveno kūdikystės stadiją. Dabar jos vyrauja poligrafijos srityje, o meno lauke jau savaime suprantamos. Tai buvo matyti ir „Impact 6“ parodose bei technologijų pristatymuose, taip pat atsispindėjo konceptualiajam grafikos menui skirtuose pranešimuose. Pastarųjų autoriai buvo dažnai ir teoretikai, ir praktikai. Jie mėgino plėtoti daugiau su atspaudu, jo paviršiaus materialumu, sociopolitinais aspektais bei daugiadiscipliniškumu grafikos edukacijoje susijusius filosofinius klausimus, nei pateikti tikslūs atsakymus.

Vienas kitas kategoriškiau pasisakęs prelegentas susilaukė tiesioginės ir netiesioginės kritikos iš kitų, tiek konkrečiai skaitmeninę grafiką, tiek ir bendresnius atspaudu kaip fenomeno klausimus aptarusių kolegų. Taip atsitiko estampo dematerializavimo neišvengiamybę aktualizavusiam dr. Paului Thompsonui, be kita ko teigusiam, jog menininkas privalo reaguoti į kintančius kultūros vartotojų poreikius.

Grafikė ir tyrinėtoja iš Škotijos Ruth Pelzer-Montada, savo disertacijoje plėtojanti estampo praktikos ir teorijos santykį, ypač giliai analizuojanti idėines kūrinių materialumo refleksijas šiuolaikiniame mene, buvo subtilesnė. Jos manymu, svarbiau aktualizuoti kūrinių „materialumo permąstymą“, idėjai būtinai medžiagos pasirinkimą, o ne kategoriškai teigti dematerializacijos -- apsiribojimo virtualia kūrinių erdve, būtinybę.

Socialinius, daugiau su materialiąja grafikos sritimi susijusius klausimus kėlė Grafikos meno tyrimų centro direktorius prof. Stephenas Hoskinsas ir prof. Johnas Risseeuwus skatino ypač atkreipti dėmesį į tokius svarbius pasaulyje terminus kaip „netoksiška“ ir „saugi“ grafika. Naujų, pvz., vandeniu skiedžiamų akrilinių ar kitų ekologiškais vadinamų dažų naudojimas gal ir nesukelia tiesioginio pavojaus menininkui kūrybinio proceso metu, tačiau apie gamtos saugumą derėtų dažniau galvoti.

Puikiai chemiją išmanantis J.Risseeuwus pastebėjo, jog akriliniai dažai išties virsta tokia pat šiukšle gamtoje kaip ir plastikai, kadangi sustingę jie nebetirpsta vandenyje ir nesunyksta. Tik saikas, nesivaikymas naujausių madų, kurios

masina dažnai keisti įrankius, spaudos tiražų ir formatų mažinimas, kuo natūralesnės vietinės, ne iš kito pasaulio krašto atvežtos produkcijos naudojimas gali išties byloti apie ekologišką menininko požiūrį. Todėl skaitmeninės technologijos nėra joks išsigelbėjimas. Būtent spartą natūraliai sulėtinantis rankų darbas visapusiškai sumažina ir gamtos taršą. Autoriai įsitikinę, jog būtina ir didesnė „idėjų ekologija“.

Į skaitmeninio atspaudu paviršių gilinęs prof. Paulas Coldwellas pranešime atskleidė platų spausdinamos skaitmeninės grafikos meno ir šioje srityje kuriančių žymių menininkų akiratį. Profesoriumi rūpi ir kūrinio gimimo istorija, jo kontekstas, neatsiejamas nuo autoriaus asmenybės, ir savitas, skirtingų menininkų kelias į vienokią ar kitokią skaitmeninę raišką: pvz., abstraktus skaitmeninio kodo paieškos (Timas Headas), atsidavimas piešiniui ir jo santykiui su materialiais paviršiais (Kathy Prendergast), kūrybiškas figūrinės formos ir kūniškumo permąstymas (Marilene Oliver), vadinamojo „copy-paste“ metodo patogumas bei iš jo išplaukiantys erdviniai darbai, instaliacijos (Michaelis Craigas-Martinus).



E. Bateman rinkinio „Mechanical Brides of the Uncanny“ ekspozicija

Iš keleto „Impact“ parodų, kurių autoriai pristatė skaitmenine spauda atliktus kūrinius, išskirčiau dvi, patraukusias ir turiniu, ir techniniu tikslumu. Tai suomės Anitos Jensen, kuri nemažai laiko gyveno Japonijoje, paroda „Dreams of Order“ ir amerikiečio Edwardo Batemano – „Mechanical Brides of the Uncanny“ ekspozicijos. Šių autorių kūryba, nors ir skiriasi raiškos formomis, bet kalbant apie turinį, vis dėlto turi nemažai bendrumo. Pirmiausia ryškiai juntamas asociatyvus menininkų požiūris į daiktus, taip pat dviejų pasaulių, kurių vienas – apčiuopiamas ir grindžiamas

fizinėmis jauslėmis, o kitas būdingas daugiau mentalinei terpei, sugretinimas vienoje erdvėje. Mažiformačiai E. Batemano darbai kviečia žvelgti į juos iš intymaus atstumo. Šio autoriaus kūriniuose fotografiškai vaizduojami tikrovėje neegzistuojantys primityvūs robotai, vadinamosios „kraupios mechaninės nuotakos“, išties yra perspausdinti autorinės jo knygos atvartai, primenantys atvirukus. Autorius, paprastai kuriantis kompiuterinėje erdvėje, šįkart žiūrovui pateikė tarsi įtikinamai iš praeities į mus žvelgiančius pseudofotografinius mechaninius darinius, kurie kažkada lyg ir turėjo simbolizuoti ateitį.

Menininkas tarytum žaidžia praeities ir ateities, prasmės ir beprasmybės sugretinimu. Ankstesniame kūrybos etape kalbėdamas apie savo kuriamus objektus jis yra teigęs, kad tai – iš visiško niekio atsiradę vaiduokliai, įgavę iliuziškai apčiuopiamą pavidalą ir besidalijantys viena erdve su istoriją turinčiais fizinio pasaulio objektais.



A. Jensen parodos „Dreams of Order“ fragmentas

Tuo tarpu A. Jensen kuria ne naujus objektus, bet netikėtus ryšius tarp egzistuojančių, fotografiškai užfiksuotų bei specifiškai išgrynintų daiktų. Tam ji pasitelkia kokybišką pigmentinę skaitmeninę spaudą ir matinės juodumos fone išgauna beveik švytinčius objektus. Tai skaitmeninių estampų lakštuose ir jos autorinių knygų atvartuose dėl ypač pabrėžto organiškumo kone erdvinėmis abstrakcijomis virstantys grybai, išraiškingų formų žiedai ir kiti paradokso principu sugretinti motyvai. Autorė apeliuoja į pasąmonėje galinčių gimti asociacijų netikėtumą, realių objektų virsmą nebeatpažįstamais dariniais ir svarbiausia -- į besivystančios žmonijos nuolatinį siekį viską klasifikuoti, tiksliai apibrėžti, o išties – kontroliuoti. A. Jensen, kaip ir daugelis kitų, su fotografija savo kūrybą siejančių grafikų, tik paliudija keleto konferencijos prelegentų (prof. Davido Morrisho, Dr. Kristofferio Albrechto, Dr. Anne Hammond, Jano Petterssono) pranešimuose gvildentą istorinę ir filosofinę fotografijos ir grafikos giminystę.



Turint galvoje beribes skaitmeninės spaudos galimybes, nesunku įžvelgti ir jų santykio su visais šiuolaikinės grafikos pavidalais

paradoksą. Nuo rankų darbo neatsiejamos klasikinės estampo technikos (ofortas su visomis savo atmainomis, medžio bei linoleumo raižinys, litografija, šilkografija ir kt.) tarsi gimsta iš naujo ir klesti greta naujausių technologijų. Pvz., praktiniuose mokymuose buvo demonstruotas ir skaitmenine 3D spauda vadinamo apčiuopiamų objektų auginimo sluoksniais pagal kompiuterinį projektą procesas, tačiau daugiausia dėmesio susilaukė būtent rankų darbu grindžiamų



3D projektavimo ir objektų realizavimo pristatymas

įvairių giliauspaudės technikų, taip pat medžio raižinio, litografijos, šilkografijos meistrai.

Įprasta skaitmeninė spauda ir vaizdo kūrimas plokščiame kompiuterio monitoriuje iš tikrųjų sukelia įvairesnių pojūčių stygių. Vienas tokių pojūčių – lietimasis. Tai galimybė ranka taktiliškai ar bent žvilgsniu optiškai apčiuopti popieriaus ar kitos natūralios medžiagos reljefiškumą ir sluoksnius. Kita vertus, darbą nuo pradžios iki galo savomis rankomis kuriančio menininko kūrybos procesą veikia sąmoningas atsitiktinumas, spontaniškumas ir negalėjimas „lemiamų klaidų“ steriliai panaikinti kompiuteriu.



A.Bytautas. Praktinė technikų demonstracija

Taiigi, akivaizdu, jog skaitmeninės technologijos nepajėgia iš šiuolaikinio meno scenos išstumti ir gyvo piešinio, leidžiančio žiūrovui atpažinti autentišką menininko brūkštelėjimą pieštuku, spustelėjimą rašikliu ar potėpį tušu. Tai puikiai iliustravo Bristolio miesto muziejuje ir meno galerijoje atidaryta tarptautinė šiuolaikinio piešinio paroda „The End of the Line. Attitudes in Drawing“, kurioje buvo pristatyti tokie žymūs šiuolaikiniai menininkai -- piešėjai kaip Michaelis Borremansas, Kimas Hiorthøslash;y, Fernando Bryce'as. Daugiasluoksnė ekspozicija iliustravo plačią piešinio sampratą, aprėpė ir tokius kūrinius kaip pieštinė, anglimi bei trintuku sukurta animacija (Naoyuki Tsuji), piešinio pagrindu suformuota instaliacija (Garrett Phelan) ir konceptuali piešinio transformacija erdvėje (Monika Grzymala).



N.Morley ofortas "Rhino Girl"

Turint galvoje, kad grafikoje piešinys apskritai laikomas viena pagrindinių raiškos priemonių greta atspaudu, nenuostabu, jog ši paroda buvo ypač gausiai lankoma. Ypač daug britų estampo pavyzdžių buvo galima pamatyti tarptautinėje šiuolaikinės grafikos parodoje „Open Impact“, vykusioje Bristolio grafikos meno centre-dirbtuvėse „Spike Print Studio“. Nepaisant skirto didelio ploto, ši paroda pasirodė bene eklectiškesniausia -- tarytum iliustravo daugybės grafikos centrų ir studijų norą pristatyti kuo daugiau savo narių. Be to, estampai čia buvo eksponuojami su jau nustatytų kainų prierašais.

Karališkoje Vakarų Anglijos akademijoje veikė išties puikiai parengta paroda „Open Print. 2009“. Jos kuratoriai, sukvietę konkrečius grafikos menininkus iš Australijos, Japonijos, Kinijos, Rusijos, Lenkijos ir Jungtinės Karalystės, turėjo tikslą -- koncentruotai atskleisti vaizduojamojo, konceptualaus meno erdvėje kuriamo estampo evoliuciją.

Su mažųjų formų grafika iš viso pasaulio – miniatiūromis, ekslibriais, individualiais atspaudais – buvo galima susipažinti parodoje „The Undergrowth of Printmaking“ galerijoje „Off-Centre Gallery“. Čia buvo akcentuotos daugiau tokios šalys kaip Japonija, Kinija, Rusija, Lenkija ir Ukraina. Šios galerijos direktorius ir menininkas Peteris Fordas taip pat pristatė savo paties rankų darbo popieriaus objektus ir reljefinius atspaudus, kurie masteliu bei erdviškumu kontrastavo su minėta miniatiūrų ekspozicija.



Pagrindinėje „Impact 6“ erdvėje -- Vakarų Anglijos universiteto Grafikos meno tyrimų centre „Bower Ashton Campus“ (kur ir mes pristatėme savo parodą) veikė didžiausia rinktinių bei personalinių parodų ekspozicija. Artimiausioje mūsų parodos kaimynystėje buvo škotų menininko Davido Faithfullo grafinė instaliacija „Inkubator“, jo autorinės knygos. Netoliese eksponuota Estijos grafikų asociacijos surinkta mišri estampų kolekcija „Manu Propria“ bei litografijų ciklai „Love in the 21st Century“, „Modern Graphic Art from Estonia“. Kitose salėse galima buvo pamatyti šiuolaikinės grafikos meno rinkinius net iš Australijos („Stories of Our Making“) ir Naujosios Zelandijos („Another New Zealand“). Veikė ir praktinės skirtingų grafikos technikų

Ch.McCail šilkografija
“Compulsory Education”

demonstracijos, unikali autorinių knygų kolekcija, vyko intensyvus bendravimas, diskusijos.



Vakarų Anglijos universiteto Grafikos meno tyrimų centro pastatai iš lauko

Kitoje konferencijoje „Impact 7“, vyksiančioje 2011 m. Monašo universitete (Monash University) Melburne, bus ypač akcentuojamos kultūrinės skirtybės, bendradarbiavimas kūrybiniu pagrindu, autorinių knygų menas, teoriniai atspaudo tapatybės, jo daugiadiscipliniškumo klausimai, taip pat grafinė komunikacija skaitmeninėje erdvėje. Teisę organizuoti šį renginį Bristolis perdavė Monašo universiteto Meno ir dizaino fakultetui. Renginyje laukiami menininkai, kuratoriai, estampo centrai ir studijos, profesoriai ir studentai, grafikos tyrinėtojai, kolekcininkai ir visi, kas domisi grafikos menu.



D.Faithfull paroda “Incubator”



Australijos grafikos meno kolekcija. Michael Schlitz medžio raižinys “Boy with a Bitter End”



Australijos grafikos meno kolekcija. Neil Emerson šilkografija “Wood Nymph Triptych (The Heart is a Lonely Hunter)”



Naujosios Zelandijos grafikos kolekcijos
fragmentas



Grafikos meno tyrimų centro
fragmentas iš vidaus